

IFRS (TFRS) 13 STANDARDI KAPSAMINDA GERÇEĞE UYGUN DEĞER ÖLÇÜTÜ VE VERGİ USUL KANUNUNDAKİ DEĞERLEME ÖLÇÜTLERİYLE ÖRTÜŞTÜĞÜ DURUMLAR

Dr. M.Uğur AKDOĞAN*

ÖZET

Finansal raporlamada varlık ve borçların gerçeğe uygun değerle raporlanması günümüz muhasebe uygulamalarında yaygınlaşmıştır. Birçok muhasebe standardında gerçeğe uygun değerle ölçüm esası benimsenmiştir. Gerçeğe uygun değer farklı standartlarda tanımlanmış olması zaman zaman bazı farklı yorumlara ve karmaşaya neden olmuştur. Bu amaçla gerçeğe uygun değerle ölçümleme esaslarının bir arada toplu olarak görülmesini teminen “TFRS 13 Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü” standardı yayımlanmıştır. 2013 yılı başında yürürlüğe giren bu standardın kapsamı ve gerçeğe uygun değer tesbitinde kullanılacak fiyatın nasıl hesaplanacağı hususu bu makalede incelenmiştir. Ayrıca Türkiye vergi mevzuatındaki değerlendirme ölçülerinin gerçeğe uygun değer ölçütü ile karşılaştırması yapılarak farklı düzenlemelerin örtüştüğü durumlar incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Gerçeğe Uygun Değer, TFRS 13, Vergi

Kodu: M41, M48

ABSTRACT

It is getting more common in actual accounting practice to report the financial assets and liabilities with the fair values. In most of the accounting standards the fair value is accepted that as the base measurement criteria. Having the definition of fair value in different accounting standards sometimes cause confusions and different interpretations. Accordingly, in order to provide a common understanding for the measurement with fair value, the Standard namely “TFRS 13 Fair Value Measurement” was issued. Within the context of this article, the scope of this Standard that was enforced in the beginning of 2013 and the principles for determining the price during fair value measurement are analysed. Moreover by making comparisons with the valuation principles stated in the Turkish tax legislation with the fair value concept, the interstecion points of different regulations are analysed.

Key words: Fair Value, TFRS 13, Tax

Jel Code: M41, M48

* Yeminli Mali Musavir

1. GİRİŞ

Finansal tabloların hazırlanmasında, varlık, borç, gelir, gider hesaplarının parasal tutarlarının gerçeğe uygun sunumu için doğru seçilmiş ölçümleme (değerleme) ölçütlerinin kullanılması gerekir. Ölçümleme; muhasebe standartlarında, “bir işletmenin finansal tablolarındaki varlık, borç, gelir ve giderlerini tahakkuk ettireceği ve gösterebileceği parasal tutarların belirlenmesi işlemi” olarak tanımlanmıştır. Muhasebe literatüründe ve muhasebe standartlarında değerlendirme kavramı yerine ölçümleme kavramı kullanımı yaygınlaşmıştır. Muhasebe literatüründe, değer takdiri amacı güdüldüğünde “*değerleme*”, finansal raporlarda gösterilecek parasal tutarının belirlenmesi amacıyla yapıldığında ise “*ölçümleme*” terimi tercih edilmektedir (Şensoy, Perek 2010).

Vergi Usul Kanunu’nda değer takdiri söz konusu olduğu için “Değerleme” kavramı kullanılmıştır. Nitekim tanımda “*Değerleme; vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespitidir*”(m.258) ifadesi kullanılmıştır. Bu makalede her iki kavram da kullanılmıştır.

Vergi Usul Kanununda varlık, borç, gelir ve giderlerin ölçümünde, yer alan değerlendirme ölçütleri aşağıdaki gibidir. (m.261)

- Maliyet Bedeli
- Borsa Rayici
- Tasarruf Değeri
- Mukayyet Değer (Kayıtlı Değer)
- İtibari değer (Yazılı Değer)
- Rayiç Bedel
- Vergi Değeri
- Emsal Bedeli Ve Ücreti

TMS/TFRS ve KOBİ TFRS uygulamalarında kullanılan değerlendirme ölçütleri ise aşağıdaki gibidir:

- Maliyet bedeli
- Gerçeğe uygun değer
- Net gerçeğe uygun değer
- Geri kazanılabilir tutar
- Net gerçekleştirilebilir değer
- Net bugünkü değer
- İtfa edilmiş maliyet
- Kullanım değeri
- Varsayılan Maliyet

Bu makalede, muhasebe standartlarında yaygın olarak kullanılan “Gerçeğe Uygun Değer” ölçütü, 2013 yılı başında yürürlüğe giren “IFRS 13 Fair Value Measurement” (TFRS 13 Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü) standardı kapsamında açıklanarak VUK ‘daki değerlendirme ölçüleriyle örtüştüğü durumlar incelenecektir. “TFRS 13 Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü” Standardı 31/12/2012 tarihinden sonra başlayan hesap dönemleri için uygulanmak üzere ilk olarak 30/12/2012 Tarihli ve 28513 Sayılı Resmî Gazetinin Mükerrer 2. sayısında yayımlanmıştır

2. TFRS 13- GERÇEĞE UYGUN DEĞER ÖLÇÜMÜ STANDARDININ AMACI VE KAPSAMI

Finansal raporlama standartlarında gerçeğe uygun değer ölçütünün kullanımı birçok durumda zorunlu kılınmış veya izin verilmiş ve bu konuda açıklayıcı notlarda bilgi verilmesi istenmiştir. Örneğin finansal yatırımlar, yatırım amaçlı gayrimenkuller, canlı varlıklar, satış amaçlı elde tutulan duran varlıklar, finansal borçlar, işletmenin kendi ihraç ettiği özkaynağa dayalı finansal araçların v.b. gibi kalemlerin, gerçeğe uygun değerle ölçülmesi ya zorunlu olarak istenmiş ya da

izin verilmiştir. Finansal raporlama standartlarının hazırlanması ve yayımlanması yıllara yayıldığından ve her bir standardın yayımlanma tarihi farklı olduğundan bu standartların gelişimi uzun yıllar sürmüştür. Bunun sonucu olarak gerçeğe uygun değer ölçümüne ilişkin esasların açıklamalarında zaman zaman farklılıklar ortaya çıkmış ve gerçeğe uygun değer ölçüm ve açıklama amacı açık olarak belirtilmemiştir. Bazı standartlarda gerçeğe uygun değer ölçütünün ölçümü ve açıklama bilgileriyle ilgili ayrıntıda bilgi verilirken bazılarında yeterli bilgi verilmemiştir. Bu tutarsızlıklar, uygulamada çeşitliliğe neden olmuş ve karşılaştırılabilirliği engellemiştir. Ayrıca bu karışıklık, muhasebe literatüründe de gerçeğe uygun değer kavramını bugüne kadar en çok tartışılan kavramlardan birisi haline getirmiştir.

Bazı yazarlara göre, gerçeğe uygun değer bir cari giriş fiyatı olarak tanımlanırken bazılarında göre ise çıkış fiyatı olarak tanımlanmıştır. Farklı düşüncelere sahip olan bazı diğer yazarlar da gerçeğe uygun değeri giriş fiyatı ile çıkış fiyatı arasında bir ara fiyat olarak açıklamıştır. Farklı düşüncedeki bazı yazarlar ise duruma göre hem cari maliyet değeri hem de çıkış değeri olarak tanımlama yapmışlardır.

Nobes'a (2001) göre gerçeğe uygun değer ne bir giriş fiyatı ne de bir çıkış fiyatıdır, bir ara fiyattır. Schipper'a (2003) göre ise gerçeğe uygun değer bir giriş değeri (yenileme maliyeti), veya bir çıkış değeri (net gerçekleştirilebilir değer, kullanım değeri veya yoksun olma değeri) olabilmektedir. Alexander (2007), gerçeğe uygun değeri, net gerçekleştirilebilir değer ve yenileme maliyeti arasında bir değer olarak tanımlamış ve hem bir giriş fiyatı hem de bir çıkış fiyatı olduğunu belirtmiştir. Yine Bromwich (2007), gerçeğe uygun değer hem giriş hem de çıkış fiyatı olabileceğini kabul etmektedir. Aynı şekilde, bir varlığın, borcun veya özkaynak aracının maliyetinin belirlenmesi amacıyla da gerçeğe

uygun değer kullanılmaktadır. Bu durumda ise gerçeğe uygun değer bir giriş fiyatı özelliği taşımaktadır. Diğer taraftan gerçeğe uygun değer, varlık ve borçların sonraki dönemlerdeki ölçümlerinde kullanıldığında, çıkış fiyatı olma özelliği artmaktadır (Cairns 2007). (Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Poroy, Selvi 2012).

IFRS 13 bu karmaşayı, farklı yorumlamayı ortadan ortadan kaldırmak ve gerçeğe uygun değer ölçütüne ilişkin ölçüm esaslarını bir arada toplamak için hazırlanmıştır. IFRS 13 standardının bir özelliği de, uygulamada FASB ve IAS arasındaki farklılıkları gidermesi ve ortak bir proje sonucu oluşmasıdır. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) ve ABD'de ulusal standart belirleyici olan Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB), 2006 yılında, genel kabul görmüş yüksek kaliteli küresel muhasebe standartlarını yaratmak amacıyla söz konusu Kurulların çabalarına temel oluşturan bir mutabakat anlaşması yayımlamışlardır. Mutabakat anlaşması ve Kurulların bu amacı yerine getirmesine yönelik taahhüdü ile tutarlı olarak, IFRS 13; gerçeğe uygun değer ölçülmesine ve gerçeğe uygun değer ölçümü hakkındaki bilgilerin açıklanması için çalışmalar yapılmıştır. IFRS 13, bu çalışmaların sonucu olarak ortaya çıkmıştır (IFRS 13, N7). Bu standart hükümlerinin uygulamaya başlanması ile dünyada bu konudaki uygulamalarda yaşanan farklılıkların büyük ölçüde ortadan kalkması beklenmektedir.

İlgili standarda ilişkin düzenlemeler içinde;

- Gerçeğe uygun değer tanımını yeniden yapmıştır.
- Gerçeğe uygun değer ölçümüne ilişkin çerçeve, tek bir IFRS kapsamında ortaya konulmuş; bu kapsamda hangi kalemlerin gerçeğe uygun değer ölçütüyle değerlendirileceğinden ziyade gerçeğe uygun değer ölçüm esasları açıklanmıştır.

- Gerçeğe uygun değer in ölçümüne ilişkin açıklamalarda bulunulması zorunlu kılınmıştır.

IFRS 13 standardının 5. Maddesine göre, 6. ve 7. maddelerde belirtilen durumlar dışında, diğer IFRS'lerin gerçeğe uygun değer in ölçümünü veya gerçeğe uygun değere ilişkin açıklama yapılmasını zorunlu tuttuğu ya da ölçüm veya açıklama yapılmasına izin verdiği durumlarda uygulanması gerekmektedir. Bu hususun, diğer IFRS'lerin satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değer gibi gerçeğe uygun değere dayalı olarak yapılan ölçümlerin kullanılmasını veya bu ölçümlere ilişkin açıklamalar yapılmasını zorunlu tuttuğu ya da bunlara izin verdiği durumlarda da geçerli olacağı konusu düzenlenmiştir.

Standardın 6. ve 7. maddelerinde ölçüm ve açıklama hükümlerinin uygulanmayacağı durumları sıralamıştır. Bunlar aşağıdaki gibidir:

Ölçüm hükümlerinin uygulanmayacağı işlemler:

- (a) TFRS 2 Hisse Bazlı Ödemeler Standardı kapsamındaki hisse bazlı ödeme işlemleri;
- (b) TMS 17 Kiralama İşlemleri Standardı kapsamındaki kiralama işlemleri; ve
- (c) TMS 2 Stoklar Standardında yer alan net gerçekleştirilebilir değer ya da TMS 36 Varlıklarda Değer Düşüklüğü Standardında yer alan kullanım değeri gibi gerçeğe uygun değerle bazı benzerlikleri bulunan ancak gerçeğe uygun değer olmayan kavramlara ilişkin ölçümler.

Açıklama hükümlerinin uygulanmayacağı işlemler:

- (a) TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardı uyarınca gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülen plan varlıkları

- (b) TMS 26 Emeklilik Fayda Planlarının Muhasebeleştirilmesi ve Raporlanması Standardı uyarınca gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülen emeklilik fayda planlarına yapılan yatırımlar; ve
- (c) TMS 36 uyarınca geri kazanılabilir tutarı elden çıkarma maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değer olarak ölçülen varlıklar.

Standardın kapsamı değerlendirildiğinde, karışıklığa neden olan hususların kapsamdan çıkarıldığı görülmüştür. Özellikle stoklar standardındaki net gerçekleştirilebilir değer ölçütü ya da maddi duran varlıkların kullanım değeri gibi ölçütlerin gerçeğe uygun değerle karıştırılması önlenmiştir.

Bu standarda göre; gerçeğe uygun değer ölçütü, diğer IFRS'ler tarafından gerçeğe uygun değer ölçütünün kullanılmasının gerekli kılınması veya izin verilmesi durumunda ilk ve sonraki ölçümde uygulanacaktır.

3. GERÇEĞE UYGUN DEĞER'İN TANIMI VE ÖLÇÜMÜ

Muhasebe standartlarında da gerçeğe uygun değer tanımı birçok standartta yapılmıştır. IFRS 13 den önce, genellikle muhtelif standartlarda yapılan tanımda; gerçeğe uygun değer;

“Karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli gruplar arasında bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutar” şeklinde tanımlanmış idi. Bu tanımı aşağıda örnek olarak verilen birçok standartta görmek mümkündür (Tokay, Deran, 2008). Gerçeğe uygun değer tanımı;

- IAS (TMS) 2 Stoklar standardının 6. maddesinde,
- IAS (TMS) 16 Maddi Duran Varlıklar standardının 6. maddesinde,

- IAS(TMS)17 Finansal Kiralama İşlemleri standardının 4.maddesinde,
- IAS (TMS) 18 Hasılat standardının 7. maddesinde,
- IAS(TMS) 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar standardının 7. Maddesinde,
- IAS (TMS) 20 Devlet Teşviklerin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Açıklanması standardının 3. maddesinde,
- IAS (TMS) 21 Kur Değişiminin Etkileri standardının 8. maddesinde,
- IAS (TMS) 32 Finansal Araçlar -Sunum standardının 11. maddesinde,
- IAS (TMS) 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar standardının 8. maddesinde,
- IAS (TMS) 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme standardının 9. maddesinde,
- IAS (TMS) 40 Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller standardının 5. Maddesinde,
- IAS (TMS) 41 Tarımsal Faaliyetler standardının 8. Maddesinde,
- IFRS (TFRS) 1 Uluslararası Finansal Raporlama Standardının İlk Uygulaması standardının EK A.maddesinde
- IFRS (TFRS) 3 İşletme Birleşmeleri standardının EK A.maddesinde,
- IFRS(TFRS) 4 Sigorta Sözleşmeleri standardının EK A maddesinde,
- IFRS(TFRS)5 Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler standardının EK A maddesinde,
- IFRS(TFRS) 7 Finansal Araçlar:Açıklamalar standardının EK A maddesinde IFRS

(TFRS) 9 Finansal Araçlar standardının EK A maddesine yollama yapılarak,

yer almakta idi.

Bu tanımdan biraz farklı olarak IFRS(TFRS) 2 Hisse Bazlı Ödemeler standardının Ek A maddesinde gerçeğe uygun değer aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

“Karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli gruplar arasında bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesi ya da ihraç edilmiş olan özkaynağa dayalı bir finansal aracın el değiştirmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutar”

Bu tanımda diğer tanımdan farklı olarak öz kaynağa dayalı bir finansal aracın el değiştirmesi durumu da tanıma dahil edilmişti.

2013 yılında yürürlüğe giren IFRS(TFRS)13 standardı gerçeğe uygun değer tanımını değiştirmiş ve FASB ‘ın FAS 157 nolu standartdaki gerçeğe uygun değer tanımı olan *“ölçüm tarihinde piyasa katılımcıları arasında bir işlemde bir borcun devredilmesi için ödenen ya da bir varlığın satılması için alınabilecek fiyat”* tanımına uygun hale getirmiştir.

IFRS (TFRS) 13 standardının 9.maddesinde gerçeğe uygun değer aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

“Gerçeğe uygun değer ; piyasadaki katılımcılar arasında ölçüm tarihinde olağan bir işlemde, bir varlığın satışından elde edilecek veya bir borcun devrinde ödenecek fiyattır.”

Aslında her iki tanımda yer alan öz, benzer olmakla beraber yeni tanım konuya daha çok açıklık getirmiş ve gerçeğe uygun değerinin çıkış değeri olduğunu belirtmiştir. Böylece yeni tanım FASB’ın tanımına uygun hale gelmiştir.

Bu tanımda gerçeğe uygun değer belirlenmesi için:

- Aktif bir piyasa vardır
- Piyasada alıcı ve satıcılar (piyasa katılımcıları) piyasada oluşan fiyattan işlem yapmaktadır. Piyasa katılımcıları makul ölçüde bilgiye sahiptir.
- Gerçeğe uygun değer ölçümünde, varlık ve borçlar cari piyasa koşullarına göre fiyatlandırılmakta ve riske ilişkin varsayımlarda dahil olmak üzere piyasa katılımcılarının varsayımları kullanılmaktadır.
- Varlıkların elden çıkarılmasında alınacak tutar ve borcun ödenmesinde piyasada oluşan bu fiyatlar kullanılmaktadır.
- Yeni geliştirilmiş tanımda fiyatın satış fiyatı yani çıkış fiyatı olduğu vurgulanmaktadır. Çıkış fiyatı ölçüm tarihinde piyasa katılımcısının elindeki varlıklar ile ilgili olarak gelecekte elde edeceği nakit girişleri; borçlarla ilgili olarak da gelecekte ödeyeceği nakit çıkışları öngörüsüne dayanmaktadır.
- Gerçeğe uygun değer, piyasa bazlı bir ölçüm olup işletmeye özgü bir ölçüt değildir.

Gerçeğe uygun değer ölçümünde varlık veya borç işlemlerinin, fiyatlama bilgisi sağlayacak yeterli sıklıkta ve hacimde devamlı bir şekilde gerçekleştiği aktif bir piyasa vardır. Bazı varlıklar ve borçlar için, gözlemlenebilir piyasa işlemleri ya da piyasa bilgisi mevcuttur. Diğer bazı varlıklar ve borçlar için, gözlemlenebilir piyasa işlemleri ya da piyasa bilgisi mevcut olmayabilir. Ancak, gerçeğe uygun değer ölçümüne ilişkin amaç her iki durumda da aynıdır. Amaç; cari piyasa koşullarına göre ölçüm tarihinde piyasa katılımcıları arasında gerçekleşen olağan bir işlemde bir varlığı satarken elde edilecek veya bir borcu devrederken ödenecek fiyatı tahmin etmektir (IFRS 13 m.2)

Gerçeğe uygun değer ölçümünde;

- i- bir varlık veya borcun olması,
 - ii- varlık veya borcun işlem gördüğü düzenli çalışan, aktif asıl bir piyasanın ya da en avantajlı başka bir piyasanın bulunması,
 - iii- piyasa katılımcılarının olması ,
 - iv- uygun değerlendirme yönteminin kullanılmış olması,
- gerekir.

Gerçeğe uygun değer; bazı varlık ve borçların ve özkaynağa dayalı finansal araçların ölçümünde kullanılır. Dolayısıyla gerçeğe uygun değer kullanılması için herşeyden önce bir varlık ya da borcun olması gerekir. Yine yukarıdaki açıklamalardan da görüleceği üzere ,bu varlık ve borçların işlem gördüğü düzenli çalışan asıl bir piyasanın ya da avantajlı başka bir piyasanın bulunması gerekir. Asıl piyasa; varlığın veya borcun en yüksek hacimde ve seviyede işlem gördüğü piyasadır. En avantajlı piyasa ise işlem maliyetleri ve taşıma maliyetleri dikkate alındıktan sonra, varlığın satışından elde edilen tutarı en üst seviyeye yükselten veya borcun devredilmesi için ödenen tutarı asgari seviyeye indiren piyasadır (IFRS 13 ek A).

Tanımda yer alan piyasa katılımcıları ise, varlığa veya borca ilişkin asıl piyasada (ya da en avantajlı piyasada) aşağıdaki özelliklerin tamamına sahip olan alıcılar ve satıcılardır:

- (a) Alıcılar ve satıcılar birbirlerinden bağımsızdırlar, başka bir deyişle IAS(TMS) 24'te tanımlanan ilişkili taraf değildirler. Ancak, işleme piyasa şartlarında girildiğine dair kanıtın bulunması durumunda ilişkili taraf işlemindeki fiyat gerçeğe uygun değer ölçümünde girdi olarak kullanılabilir.

(b) Alıcılar ve satıcılar bilgilidirler; olağan ve alışlagelmiş bir şekilde özen gerektiren bir çaba ile elde edilebilen bilgiler de dahil olmak üzere mevcut bütün bilgileri kullanarak varlığa veya borca ve işleme ilişkin makul bir anlayışa sahiptirler.

(c) Alıcılar ve satıcılar, varlığa veya borca ilişkin olarak işlem yapabilecek durumdadırlar.

(d) Varlık veya borca ilişkin işlem yapmaya isteklidirler, başka bir deyişle işlem yapma konusunda motive edilmişlerdir, fakat buna zorlanmamışlardır ya da bu işlemi gerçekleştirmek zorunda kalmamışlardır”.

Gerçeğe uygun değer ölçümü, belirli bir varlık ya da borç içindir. Bu nedenle, gerçeğe uygun değer ölçülürken eğer piyasa katılımcıları söz konusu varlığı ya da borcu ölçüm tarihinde fiyatlandırırken onların özelliklerini göz önünde bulunduruyorsa söz konusu varlık ya da borca ilişkin özellikler (varlığın durumu ve yeri; ve varlığın satışı ya da kullanımı ile ilgili olarak, varsa, kısıtlamalar) dikkate alınır (IFRS 13 m. 11). Ölçüm üzerinde belli bir özellikten kaynaklanan etki, söz konusu özelliğin piyasa katılımcıları tarafından nasıl dikkate alındığına bağlı olarak farklılık gösterecektir

Gerçeğe uygun değerle ölçülen varlık ya da borç; tek bir varlık ya da borç (bir finansal araç ya da finansal olmayan bir varlık) veya varlıklar grubu, borçlar grubu ya da varlıklar ve borçlardan oluşan bir grup (nakit yaratan bir birim ya da işletme) olabilir.

Yukarıdaki açıklamalarda da vurgulandığı üzere gerçeğe uygun değer ölçümü, gerçeğe uygun değer ölçüm tarihindeki cari piyasa koşulları uyarınca piyasa katılımcıları arasında düzenli olarak gerçekleşen olağan bir işlemde bir varlığı satmak veya bir borcu devretmek amacıyla

söz konusu varlığın ya da borcun el değiştirmesini varsayar.

Varlığın satılmasına ya da borcun devredilmesine ilişkin işlemin yapıldığı piyasa; yukarıda da açıklandığı üzere;

- varlığa ya da borca ilişkin asıl piyasa;
- ya da asıl piyasanın bulunmaması durumunda, varlığa ya da borca ilişkin en avantajlı piyasada gerçekleşeceği varsayılmaktadır. (IFRS 13 m. 15.)

Standartın bu konuda vurguladığı hususlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. İşletmenin işlem yapacağı asıl piyasanın ya da asıl piyasanın bulunmaması durumunda en avantajlı piyasanın belirlenmesi amacıyla olası bütün piyasalarda ayrıntılı bir araştırma yapması gerekli değildir, ancak makul bir şekilde mevcut olan bütün bilgiler dikkate alınmalıdır. Bunun aksine bir kanıt bulunmaması durumunda, işletmenin varlığı satmak ya da borcu devretmek amacıyla normal olarak girilen işleme ilişkin piyasanın asıl piyasa olduğu ya da asıl piyasanın bulunmaması durumunda en avantajlı piyasa olduğu varsayılır. (IFRS 13 m. 17).
2. Gerçeğe uygun değer ölçümünde, gerçeğe uygun değeri ölçülecek söz konusu varlık veya borca ilişkin olarak asıl piyasa var ise, gerçeğe uygun değer ölçümü, farklı bir piyasadaki fiyat potansiyel olarak ölçüm tarihinde daha avantajlı olsa bile, asıl piyasadaki fiyat esas alınarak yapılır. Söz konusu fiyat, doğrudan gözlemlenebilir ya da başka bir değerlendirme yöntemi kullanılarak tahmin edilmiş olabilir.(IFRS 13 m. 18.)
3. Gerçeğe uygun değer ölçümünde işletme asıl (ya da en avantajlı) piyasaya ölçüm tarihinde erişilebilmelidir Bir piyasaya erişim zorunlu olmasına rağmen, söz konusu piyasa

saya dayanan gerçeğe uygun değeri ölçülebilmek amacıyla ölçüm tarihinde belli bir varlığın satılması ya da borcun devredilmesi gerekli değildir.

4. Ölçüm tarihinde bir varlığın satılmasına ya da bir borcun devredilmesine ilişkin bir fiyatlandırma bilgisini sağlamak amacıyla gözlemlenebilir bir piyasa bulunmadığı zamanda bile, gerçeğe uygun değer ölçümü varlığın elinde bulunduran ya da borçlu konumda olan bir piyasa katılımcısının bakış açısını dikkate alarak söz konusu tarihte bir işlemin gerçekleştiğini varsayar. Varsayılan bu işlem, varlığı satmak ya da borcu devretmek amacıyla fiyatın tahmin edilmesi için bir temel oluşturur (IFRS 13 m. 20-21).
5. Varlık ve borcun gerçeğe uygun değeri, piyasa katılımcılarının kendi ekonomik çıkarlarına göre en iyi şekilde hareket edecekleri varsayılarak söz konusu varlığın ya da borcun fiyatlandırılması sırasında kullandıkları varsayımlarla ölçülür. (IFRS 13 m.22).
6. Gerçeğe uygun değer, fiyatın doğrudan gözlemlenebilir olması ya da başka bir değerlendirme yöntemi kullanılarak tahmin edilmesine bakılmaksızın ölçüm tarihindeki cari piyasa koşullarında asıl (ya da en avantajlı) piyasada düzenli olarak gerçekleşen bir işlemde bir varlığı satarken alınacak veya bir borcu devrederken ödenecek fiyattır (çıkış fiyatı) (IFRS 13 m. 24).
7. Söz konusu varlığın ya da borcun asıl (ya da en avantajlı) piyasadaki gerçeğe uygun değerini ölçmek amacıyla kullanılan fiyat, işlem maliyetleri açısından düzeltilmez. İşlem maliyetleri fiyat tespitinde dikkate alınmaz. İşlem maliyetleri, diğer IFRS'ler uyarınca muhasebeleştirilir. İşlem maliyetleri, bir varlığın ya da borcun özelliği değil; bir işleme özgüdür ve bir işletmenin bir varlığa ya da

borca bir işlemi nasıl yaptığına bağlı olarak farklılık gösterir

İşlem maliyetleri, taşıma maliyetlerini içermez. Varlığın bulunduğu konumun o varlığın özelliği olması durumunda (örneğin, emtia için böyle bir durum söz konusu olabilir), asıl (ya da en avantajlı) piyasadaki fiyatı, varlığın mevcut konumundan bu piyasaya taşınırken katılan maliyetlere göre düzeltilir. Örneğin tarımsal ürünlerde, hasat tarihinde ürünün kg borsa değeri 2 TL ise ve bu ürünün katılımcılarının bulunduğu borsaya götürülmesi için kg başına 0.30 TL taşıma gideri ödenmesi gerekiyorsa söz konusu ürünün gerçeğe uygun değeri (2-0.30) 1.70 TL olur (TMS 41 Tarımsal Faaliyetler Standardı).

4 GERÇEĞE UYGUN DEĞERİ BELİRLEYEN FİYATIN TESPİTİNDE KULLANILAN DEĞERLEME YÖNTEMLERİ

Gerçeğe uygun değer ölçümünde, piyasa katılımcıları arasında gerçekleşecek işlemde fiyatın tespiti büyük önem taşır. İşletme, gerçeğe uygun değeri ölçmek için yeterli verinin bulunduğu ve koşullara uygun olan, ilgili gözlemlenebilir girdilerin kullanımını azami seviyeye çıkaran ve gözlemlenebilir olmayan girdilerin kullanımını asgari seviyeye indiren değerlendirme yöntemlerini kullanır (M.61-66). Bu fiyatın belirlenmesinde yaygın olarak kullanılan değerlendirme yöntemleri,

- piyasa yaklaşımı
- maliyet yaklaşımı,
- gelir yaklaşımıdır.

i. Piyasa yaklaşımı

Piyasa yaklaşımına dayanan değerlendirme yöntemleri, özdeş veya karşılaştırılabilir nitelikte benzer olan varlıklara, borçlara ya da varlıklardan ve borçlardan oluşan bir gruba (örneğin iş) iliş-

kin piyasa işlemleri sonucu oluşan fiyatları ve diğer ilgili bilgileri kullanır. (M. B5)

Örneğin, bu yöntemlerde genellikle karşılaştırılabilir tutarlar setinden alınan piyasa çarpanları kullanılır. Çarpanlar, her bir karşılaştırılabilir tutar için farklı çarpanlardan oluşan bir aralıkta yer alabilir. Aralık içinden uygun olan çarpanın seçilmesi, ölçüme özgü niteliksel ve sayısal unsurların dikkate alınarak değerlendirilmelerini gerektirir. (M. B6)

Piyasa yaklaşımı ile tutarlı değerlendirme yöntemleri arasında matris fiyatlaması yöntemi de bulunmaktadır. Matris fiyatlaması, özellikle belirli menkul kıymetlere ilişkin kotasyon fiyatlarına dayanmayan ancak menkul kıymetlerin diğer kote edilmiş temel menkul kıymetlerle olan ilişkisine dayanan borçlanma araçları gibi bazı finansal araçların değerlendirilmesinde kullanılan matematiksel bir yöntemdir. (M. B7)

ii. Maliyet yaklaşımı

Maliyet yaklaşımı, bir varlığın hizmet kapasitesini yenilemek için gerekli olan cari tutarı diğer bir ifade ile cari yenileme maliyetini yansıtır (M. B8)

Standart piyasadaki bir satıcının bir varlığın satışından elde edeceği satış tutarının, piyasadaki bir alıcının söz konusu varlığın sağlayacağı faydaya yakın bir fayda sağlayacak bir varlığın değer yitirme faktörleri de göz önüne alınarak hesaplanmış inşa veya edinme maliyetine eşit olacağını vurgular. Bunun nedeni, alıcının bir varlığa söz konusu varlığın hizmet kapasitesini yenilemek için gerekli olan tutardan daha fazla bir tutar ödemeyecek olmasıdır. Değer yitirme; fiziksel, işlevsel (teknolojik) ve ekonomik (dışa yönelik) bozulmaları kapsamakta ve finansal raporlama açısından amortisman (tarihi maliyetin dağıtılması) oranla veya vergi açısından amortisman (belirli hizmet sürelerinin kullanılması) oranla daha geniş kapsamlıdır (M. B 9).

Cari yenileme maliyeti yöntemi, özellikle diğer varlıklar ya da diğer varlık ve borçlarla birlikte kullanılan maddi duran varlıkların gerçeğe uygun değerinin ölçümünde kullanılır.

iii. Gelir yaklaşımı

Bu yaklaşım, gelecekteki tutarları (örneğin, nakit akışları veya gelir ve giderleri) tek bir cari (başka bir ifadeyle, iskonto edilmiş) tutara dönüştüren yöntemdir. Gelir yaklaşımı kullanıldığında, gerçeğe uygun değer ölçümü gelecekteki tutarlara ilişkin cari piyasa beklentilerini yansıtır (M. B10)

Gelir yaklaşımında kullanılan gerçeğe uygun değer ölçme değerlendirme teknikleri olarak standart,

(a) Bugünkü değer yöntemleri

(b) Opsiyon fiyatlama modelleri; örneğin bugünkü değer yöntemlerini kullanan opsiyonun zaman değerini ve içsel değerini yansıtan Black-Scholes-Merton formülleri veya binom modeli (başka bir ifadeyle, kafes modeli) ve

(c) Bazı maddi olmayan duran varlıkların gerçeğe uygun değerini ölçmek üzere kullanılan çok dönemli artı kazanç yöntemlerini

örnek olarak vermiştir. (M. B11)

5. GERÇEĞE UYGUN DEĞERİN ÖLÇÜMÜNDE KULLANILACAK GİRDİLERDE HİYERARŞİ

Gerçeğe uygun değer ölçümünde kullanılacak girdilerin belirlenmesinde IFRS13 üç seviyeden oluşan bir hiyerarşi düzenlemiştir. (IFRS 13 m. 76-79)

i-Birinci seviyedeki girdiler; borsadaki düzeltilmemiş kayıtlı fiyatlardır. Birinci seviyeye ilişkin girdiler, işletmenin ölçüm tarihinde erişileceği aynı varlık ya da borçlara ilişkin olarak aktif piyasalarda kayıtlı (düzeltilmemiş) fiyatlar-

dır. Bu piyasa asıl piyasa ya da asıl piyasanın olmaması durumunda en avantajlı piyasadaki fiyatlardır.

ii. İkinci seviyedeki girdiler; birinci seviye kapsamındaki kayıtlı fiyatlar dışında varlığa ya da borca ilişkin olarak doğrudan ya da dolaylı olarak gözlemlenebilir girdilerdir. Gözlemlenebilir girdiler, gerçek olaylar ve işlemler hakkındaki halka açık bilginin piyasa verisi olarak kullanımı ile geliştirilen ve varlığın ya da borcun fiyatlandırılmasında piyasa katılımcılarının varsayımlarını yansıtan girdilerdir.

Eğer varlık ya da borç (sözleşmeye bağlı) belli bir süreye sahipse, ikinci seviyeye ilişkin girdiler, varlığa ya da borca ilişkin sürenin tamamı için önemli ölçüde gözlemlenebilir olmalıdır. İkinci seviyedeki girdiler aşağıdakileri kapsar: (IFRS 13 M 82.)

- (a) aktif piyasalarda benzer varlık ya da borçlara ilişkin kayıtlı fiyatlar.
- (b) aktif olmayan piyasalarda aynı veya benzer varlık ya da borçlara ilişkin kayıtlı fiyatlar.
- (c) varlık ya da borca ilişkin kayıtlı fiyatlar dışındaki gözlemlenebilir girdiler, örneğin;
 - (i) Genellikle kayıt edilen aralıklarla gözlemlenen faiz oranları ve getiri eğrileri;
 - (ii) zımni dalgalanmalar(değişkenlikler); ve
 - (iii) kredi marjları.
- (d) piyasadaki kanıtlarla desteklenmiş girdiler.

iii. Üçüncü seviyedeki girdiler: Varlığa veya borca ilişkin gözlemlenemeyen girdilerden oluşur. Piyasaya ilişkin verilerin olmadığı ve piyasa katılımcılarının varlığı ya da borcu fiyatlandırırken kullanacağı varsayımlara ilişkin mevcut en iyi bilgi kullanılarak geliştirilen girdilerdir.

Gözlemlenebilir olmayan girdiler, gerçeğe uygun değeri ölçmek amacıyla ilgili gözlemlenebilir girdilerin olmadığı dolayısı ile varlığa ya da borca ilişkin olarak ölçüm tarihinde, varsa, az bir faaliyetin bulunduğu durumlar izin verdiği taktirde kullanılır. Ancak, gerçeğe uygun değer ölçümüne ilişkin amaç, varlığı elinde tutan ya da borçlu konumda bulunan bir piyasa katılımcısı açısından ölçüm tarihindeki çıkış fiyatı olarak aynı kalır. Böylece, gözlemlenebilir olmayan girdiler varlığın ya da borcun fiyatlandırılmasında riske ilişkin varsayımlarda dahil olmak üzere piyasa katılımcılarının kullandığı varsayımları yansıtır. (IFRS13 m 86-90)

6.VERGİ USUL KANUNUNDAKİ DEĞERLEME ÖLÇÜLERİNİN GERÇEĞE UYGUN DEĞERLE ÖRTÜŞTÜĞÜ DURUMLAR

Vergi Usul Kanununda her ne kadar bağımsız değerlendirme ölçüsü olarak gerçeğe uygun değer adıyla bir ölçü olmamakla beraber, bazı değerlendirme ölçülerinin gerçeğe uygun değerlerin birinci seviye ya da ikinci seviye olarak tanımladığı girdileri kullanarak fiyatı tesbit ettiği görülmektedir. Buna örnek olarak aşağıdaki değerlendirme ölçülerini sıralayabiliriz:

I. Borsa Değeri :

Vergi usul kanununun 263. maddesi borsa değerini aşağıdaki gibi tanımlamıştır:

“Borsa rayici; gerek menkul kıymetler ve kambyo borsasına, gerekse ticaret borsalarına kayıtlı olan iktisadi kıymetlerin değerlemeden evvelki son işlem gününde borsadaki işlemlerin ortalama değerlerini ifade eder. Normal dalgalanmalar dışında fiyatlarda bariz kararsızlıklar görülen hallerde, son işlem günü yerine değerlemeden evvelki 30 gün içindeki ortalama rayici esas olarak aldırılmaya Maliye Bakanlığı yetkilidir.”

Bu tanım incelendiğinde, TFRS 13 de tanımlanan gerçeğe uygun değerlerin birinci seviyede belirtilen girdileri ve asıl piyasayı tanımladığı görülür. Bu ölçüde borsada oluşan kotasyon fiyatları kullanılmaktadır. Dolayısıyla borsada piyasa katılımcıları vardır yani alıcı ve satıcılar vardır ve fiyatlar bunların talep ve arzlarına göre beklentilerine göre hiçbir müdahale yapılmaksızın oluşmaktadır. Türkiye uygulamalarında asıl piyasa olan Türkiye’de kurulmuş borsalarda rayicin oluşmaması halinde işlemlerin kapanışı Türkiye ile aynı takvim gününde gerçekleşen ve ilgili ülke mevzuatları gereği kurulmuş borsalarda oluşan rayicilerin de borsa rayici sayılacağı hususunda Maliye Bakanlığının görüşü bulunmaktadır. Hatta bu görüş yeniden kaleme alınan VUK taslağına girmiş durumdadır. Dolayısıyla TFRS13 de vurgulanan asıl piyasa yoksa en avantajlı piyasa kullanılır görüşü, Türkiye uygulamalarında da borsa rayici ile değerlendirilmektedir. Nitekim bazen (döviz esaslı senetlerdeki reeskont uygulamalarında) avantajlı piyasa konumunda olan Londra borsasındaki LIBOR faiz oranının kullanıldığı görülmektedir.

TFRS 13 de borsa değerini esas alınarak gerçeğe uygun değeri tesbit edilen daha çok varlık ve borç kalemi varken VUK da bu kalemler sınırlı sayıdadır. VUK da borsa değerine göre değerlendirilen varlıklar-borçlar aşağıdaki gibidir:

- Bazı Menkul Kıymetler
- Yabancı Paralar
- Yabancı Paralı Alacaklar ve Borçlar

i) Menkul Kıymetler:

VUK 279. Maddesinde ifade edildiği üzere “Hisse senetleri ile fon portföyünün en az yüzde 51’i Türkiye’de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri alış bedeliyle, bunlar dışında kalan her türlü menkul kıymet borsa rayici ile değerlendirilir.

Borsa rayici yoksa veya borsa rayicinin muvazaalı bir şekilde olduğu anlaşılırsa değerlendirilmeye esas bedel, menkul kıymetin alış bedeline vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanır.

Ancak, borsa rayici bulunmayan, getirisi ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak doğan ve değerlendirme günü itibarıyla hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetler, alış bedeli ile değerlendirilir.”

Açıklamalardan da görüleceği üzere TFRS 13 de borsada işlem gören hisse senetleri borsa değerine göre yani gerçeğe uygun değerle değerlendirilirken Türkiye’de VUK da alış bedeline göre değerlendirilmektedir. Bunun dışındaki menkul kıymetler ise borsa fiyatına göre yani gerçeğe uygun değerle değerlendirilmektedir. Yine açıklamalardan da izleneceği gibi; VUK da borsa rayicinin olmaması ya da muvazaalı olması durumunda borsa rayicinin, alış bedeline vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanacağı ifade edilmektedir. Yani piyasa fiyatı yanında gelir yaklaşımının da kullanılmasına olanak vermektedir. TFRS 13 de de daha önce açıkladığımız üzere gerçeğe uygun değerlerin tespitinde piyasa yaklaşımı, gelir yaklaşımı ya da yenileme maliyeti yaklaşımı kullanılabilir.

Menkul kıymetlerle ilgili olarak , kamu kesimi ve özel kesim tahvil senet ve bonolarının değerlendirilmesinde VUK borsa rayicini esas almaktadır. Borsada fiyat oluşmuşsa bu fiyat, yoksa gelir yaklaşımında hareketle alış bedeline vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanır.

Oysa TFRS 9 da menkul kıymetlerin hangi durumda gerçeğe uygun değeriyle yani borsa değeri ile değerlendirileceği belirlenmiştir. TFRS 9 iyi okunduğunda, alım satım amaçlı olarak elde tutulan ve sürekli olarak hareket gören menkul kıymetlerin gerçeğe uygun değerle ölçüldüğü yani borsa değerine göre değerlendirildiği ve bu grubun da "Gerçeğe uygun değer farkı kar zarara yansıtılan finansal yatırımlar" olarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Dolayısıyla al sat amaçlı elde tutulan hisse senetleri ve diğer menkul kıymetler bu gruba girmektedir. Kamu kesimi ya da özel kesim tahvil ve bonoları ise işletmenin uyguladığı finansal varlık yönetim modeli temel alınarak ya gerçeğe uygun değerle ya da itfa edilmiş maliyetle ölçülür. Finansal varlıklar sözleşmeye bağlı nakit akışlarını tahsil etme niyetiyle elde tutuluyorsa bunlar itfa edilmiş maliyet yöntemiyle değerlendirilecektir. Ancak al sat amacı taşıyorsa gerçeğe uygun değerle ölçülecektir. İtfa edilmiş maliyetle (iskonto edilmiş değer) ölçülen finansal yatırımlar, vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) alış fiyatına ilave edilmesiyle bulunan gelecekte tahsil edilecek tutarın (sağlanacak nakit girişinin) finansal raporlama günündeki net bugünkü değeri bulunmak suretiyle raporlanmaktadır. İtfa edilmiş maliyet değeri, gerçeğe uygun değer tanımına girmemektedir.

Özetle, ikincil piyasalarda işlem gören ve borsa rayici olan tahvil, senet, bono gibi menkul kıymetlerin borsa rayici ile değerlendiriliyor olması TFRS 13 düzenlemelerine paralellik göstermektedir. Diğer taraftan menkul kıymetlerin değerlendirilmesi açısından kapsam bakımından standartlarla VUK arasında önemli farklar da bulunmaktadır.

ii. Yabancı paralar ve yabancı paralı alacak ve borçlar

VUK'nu yabancı paraların ve yabancı paralı alacak ve borçların borsa rayicine göre değerlendirilmesini

değerini hükme bağlamıştır. (M. 280,281,285) Buradaki borsa değeri, TFRS 13 standardında tanımlanan gerçeğe uygun değerlerin birinci seviyedeki girdilerdir. VUK'daki hüküm aşağıdaki gibidir:

"Madde No 280 - (485 sayılı Kanununun 7 nci maddesiyle değiştirilen fıkra) Yabancı paralar borsa rayici ile değerlendirilir. Borsa rayicinin takarrüründe muvazaa olduğu anlaşılırsa bu rayiç yerine alış bedeli esas alınır. Yabancı paranın borsada rayici yoksa, değerlemeye uygulanacak kur Maliye Bakanlığınca tespit olunur.

(4369 sayılı Kanununun 7 nci maddesiyle değiştirilen fıkra) Bu madde hükmü yabancı para ile olan senetli veya senetsiz alacaklar ve borçlar hakkında da caridir. Bunlardan vadesi gelmemiş senede bağlı alacak ve borçlar, bu Kanununun 281 ve 285 inci maddeleri uyarınca değerlendirilme günü kıymetine irca edilebilir. Ancak senette faiz oranının yazılı olmadığı durumlarda değerlendirilme gününde geçerli olan Londra Bankalar Arası Faiz Oranı (LIBOR) esas alınır."

Uygulamada döviz borsası olmaması sebebiyle ilgili VUK hükümleri uygulanamamakla birlikte Maliye Bakanlığı tarafından açıklanan kurların Merkez Bankası tarafından belirlenen kurlar olması sebebiyle TFRS 13 standardındaki yaklaşıma paralellik gösterildiği söylenebilmektedir.

Diğer taraftan mevzuat hükümleri itibarıyla yabancı paralar ve yabancı paralı borç ve alacaklar borsa değerine göre değerlendirilmekte dolayısıyla TFRS 13 standardındaki gerçeğe uygun değerle örtüşmektedir. Diğer taraftan yabancı paralara ilişkin ülkemizde bir borsa olmadığı için TFRS 13 kapsamında yapılan gerçeğe uygun değer tespitinde de gözlemlenebilir girdi olarak Merkez Bankası verileri kullanılabilir. Başka bir ifade ile yabancı paralı işlemlerin değerlemesinde borsa rayici olmasa da yaklaşımların örtüştüğü görülmektedir.

II. Rayiç Değer

VUK da rayiç değer aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

“Mükerrer Madde 266 - (2365 sayılı Kanununun 47’nci maddesiyle eklenen madde) Rayiç bedel, bir iktisadi kıymetin değerlendirme günündeki normal alım satım değeridir. “

Yukarıdaki tanım tam olarak gerçeğe uygun değeri yansıtmamakla beraber, ilgili varlığın alım satımının yapıldığı bir piyasanın olması ve fiyatın belirlenmesinde piyasa katılımcılarının beklentilerinin etkili olması durumunda rayiç değer, gerçeğe uygun değeri yansıtabilmektedir.

Diğer taraftan gerçeğe uygun değer ölçümünde fiyat tesbitindeki hiyerarşide, rayiç değer, ikinci seviye veya üçüncü seviye girdiler grubuna da girebilmektedir. Uygulamada rayiç bedelin maliyet bedeli binmeyen bina ve araziler için kullanıldığı görülmektedir.

III. Emsal bedeli

VUK da tanımı yapılan emsal bedel ile değerlendirme de, gerekli koşulları sağlaması durumunda gerçeğe uygun değer tanımı ile örtüşen durumlar sınırlı da olsa olabilmektedir.

VUK da emsal bedeli aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

“Madde 267 - Emsal bedeli, gerçek bedeli olmayan veya bilinmeyen veyahut doğru olarak tesbit edilemeyen bir malın, değerlendirme gününde satılması halinde emsaline nazaran haiz olacağı değerdir.

Emsal bedeli sıra ile, aşağıdaki esaslara göre tayin olunur.

Birinci sıra: (Ortalama fiyat esası) Aynı cins ve nevideki mallardan sıra ile değerlemenin yapılacağı ayda veya bir evvelki veya bir daha evvelki aylarda satış yapılmışsa, emsal bedeli bu sa-

tışların miktar ve tutarına göre mükellef tarafından çıkarılacak olan “Ortalama satış fiyatı” ile hesaplanır. Bu esasın uygulanması için, aylık satış miktarının, emsal bedeli tayin olunacak her bir malın miktarına nazaran % 25’ten az olmaması şarttır.

İkinci sıra: (Maliyet bedeli esası) Emsal bedeli belli edilecek malın, maliyet bedeli bilinir veya çıkarılması mümkün olursa, bu takdirde mükellef bu maliyet bedeline, toptan satışlar için % 5, perakende satışlar için % 10 ilave etmek suretiyle emsal bedelini bizzat belli eder.

(2686 sayılı Kanununun 35’inci maddesiyle değişen fıkra) Üçüncü sıra: (Takdir esası) Yukarıda yazılı esaslara göre belli edilemeyen emsal bedelleri ilgililerin müracaatı üzerine takdir komisyonunca takdir yolu ile belli edilir. Takdirler, maliyet bedeli ve piyasa kıymetleri araştırılmak ve kullanılmış eşya için ayrıca yıpranma dereceleri nazara alınmak suretiyle yapılır. Takdir edilen bedellere mükelleflerin vergi mahkemesinde dava açma hakkı mahfuzdur. Ancak, dava açılması verginin tahakkuk ve tahsilini durdurmaz.

Emsal bedelinin mükellef tarafından bizzat hesaplandığı hallerde, bu hesaplara ait kayıt ve cetveller ispat edici kağıtlar olarak muhafaza edilir.

Yukarıdaki esaslara mukayyet olmaksızın kaza mercilerinin re’sen biçtikleri değerler ile zirai kazanç ölçülerini tesbit eden kararnemelerde yer alan unsurlar emsal bedeli yerine geçer.

Ücretle yapılan imalatta ücretin gerçek miktarının bilinmemesi veya doğru olarak tayin edilememesi hallerinde tesbit edilecek emsal ücret de aynı esaslara göre tayin olunur. “

Vergi kanunlarında tanımlanan emsal bedeli daha ziyade malların değer düşüklüğü esnasında ortaya çıkan değer düşüklüğünün hesaplanması için kullanılan bir ölçüdür. TFRS’lerde stoklar

maliyet veya net gerçekleşebilir değerine göre değerlendirildiğinden; değer düşüklüğü karşılıkları da işletmeye özgü değer kapsamında tespit edildiğinden gerçeğe uygun değeri yansıtmaz.

Bu çerçevede emsal değer tanımının ikinci sırasında yer alan açıklamalar kapsamında değeri bilinmeyen bir varlığın, değerinin tespit edilme çalışmaları sadece TFRS 13 kapsamında gerçeğe uygun değer hesaplamaları ile karşılaştırılabilecektir.

TFRS 13 de bir varlığın piyasada fiyatının olmaması durumunda , ikinci seviye girdileri olarak;

(a) aktif piyasalarda benzer varlık ya da borçlara ilişkin kayıtlı fiyatlar,

(b) aktif olmayan piyasalarda aynı veya benzer varlık ya da borçlara ilişkin kayıtlı fiyatların

kullanılabileceğini öngörmektedir. Dolayısıyla gerekli durumlarda özellikle piyasa katılımcılarının bulunduğu durumlarda , emsal bedeli gerçeğe uygun değer olarak sınırlı da olsa kullanılabilecektir.

IV. Vergi Değeri

VUK da vergi değeri aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

“Madde 268 - (4751 sayılı Kanunun 1/B maddesiyle değişen madde Yürürlük: 9.4.2002 Geçerlilik: 1.1.2002) Vergi değeri, bina ve arazinin Emlâk Vergisi Kanununun 29 uncu maddesine göre tespit edilen değeridir.

Emlak Vergisi kanunun ilgili maddesinde de vergi değeri aşağıdaki tanımlanmıştır:

“a) Arsa ve araziler için, 213 sayılı Vergi Usul Kanununun asgari ölçüde birim değer tespitine ilişkin hükümlerine göre takdir komisyonlarınca arsalar için her mahalle ve arsa sayılacak parsellenmemiş arazide her köy için cadde, sokak veya değer bakımından farklı bölgeler (turistik

bölgelerdeki cadde, sokak veya değer bakımından farklı olanlar ilgili valilerce tespit edilecek pafta, ada veya parseller), arazide her il veya ilçe için arazinin cinsi (kıraç, taban, sulak) itibarıyla takdir olunan birim değerlere göre,

b) Binalar için, Maliye ve Bayındırlık ve İskan Bakanlıklarınca müştereken tespit ve ilân edilecek bina metrekare normal inşaat maliyetleri ile (a) bendinde belirtilen esaslara göre bulunacak arsa veya arsa payı değeri esas alınarak 31 inci madde uyarınca hazırlanmış bulunan tüzük hükümlerinden yararlanılmak suretiyle, hesaplanan bedeldir.”

Yukarıdaki madde hükmünden de görüleceği üzere vergi değeri TFRS 13 ‘ün üçüncü seviye girdi fiyatları olarak algılanabilir.

SONUÇ

IFRS (TFRS)13 standardı , gerçeğe uygun değer ölçümüne, açıklık getirmiş, standartlarda yer alan belirsizliği ortadan kaldırmıştır. Uluslararası muhasebe standardıyla, FASB 157 nolu gerçeğe uygun değer standardıyla da büyük ölçüde uyum sağlanmıştır. Gerçeğe uygun değer ölçütü, piyasadaki katılımcılar arasında ölçüm tarihinde olağan bir işlemde, bir varlığın satışından elde edilecek veya bir borcun devrinde ödenecek fiyat olarak tanımlanmıştır. Ayrıca gerçeğe uygun değer tespitinde kullanılacak girdiler için üç hiyerarjik seviye belirlenmiştir. Benzer varlıklar ve yükümlülükler için aktif piyasalarda kayıtlı fiyatlar olduğunda gerçeğe uygun değer ölçümünde , birinci seviye girdiler olarak bu kayıtlı fiyatların kullanılması zorunludur. Eğer asıl veya en avantajlı piyasada bu varlık ve borçlar için kayıtlı borsa fiyatları yoksa sırasıyla ikinci ve üçüncü seviyedeki girdiler gerçeğe uygun değer tesbitinde kullanılacaktır. İkinci seviye; gözlemlenebilir girdiler olup aktif piyasalarda benzer varlık ya da borçlara ilişkin kayıtlı fiyatlar, aktif olmayan piyasalarda aynı veya benzer

varlık ya da borçlara ilişkin kayıtlı fiyatlar ya da varlık ya da borca ilişkin kayıtlı fiyatlar dışındaki gözlemlenebilir girdilere dayanılarak hesaplanan fiyatlardır. Üçüncü seviye girdileri ise gözlemlenemeyen girdilerdir. Piyasaya ilişkin verilerin olmadığı ve piyasa katılımcılarının varlığı ya da borcu fiyatlandırırken kullanacağı varsaymlara ilişkin mevcut en iyi bilgi kullanılarak geliştirilen girdilerdir. Bu düzeyde, çeşitli değerlendirme teknikleri kullanılarak gerçeğe uygun değer tespit edilmektedir.

Türk vergi sistemine baktığımız zaman varlıkların ve borçların değerlendirilmesinde çeşitli değerlendirme ölçülerinin bulunduğu görülmektedir. Açıkça tanımlanmış gerçeğe uygun değer ölçütü bulunmamakla beraber, aslında VUK da gerçeğe uygun değer ölçütü bazı varlık ve borçlar için kullanılmaktadır. Borsa değeri ölçütü, gerçeğe uygun değer tesbitinde tanımlanan birinci seviye gözlemlenebilir girdilerden birisidir. Dolayısıyla borsa değerinin kullanıldığı durumlarda aslında gerçeğe uygun değerle ölçümleme yapılmaktadır. Aynı şekilde rayiç değer de gerçeğe uygun değer temsil etmektedir. Rayiç değer tesbitinde özellikle binaların değerinin tesbitinde bilirkişi değerinin diğer bir değişle değerlendirilmesinde raporlarına istinaden belirlenen fiyatların kullanıldığı Türkiye uygulamalarında sıkça görülmektedir. Emsal değer, ilk bakışta bir piyasada işlem gören benzer varlıkların fiyatını temsil ettiğinde gerçeğe uygun değer ölçütünün ikinci seviye girdilerini oluşturmaktadır. Ancak VUK da emsal değer içeriği itibarıyla uygulama alanının bir çok durumda TFRS 13 ile uyumlu olmadığı görülmektedir. Vergi değeri de, bina ve arsanın vergilendirilmesi amacıyla kamu otoritesi tarafından yapılmış bir değer tespitini içermekte olduğundan üçüncü sıra girdi olarak gerçeğe uygun değer hesaplamalarında dikkate alınabileceği söylenebilir.

TMS/TFRS 'lerde gerçeğe uygun değerle ölçülen ve finansal tablolarda raporlanan daha fazla kalem varken, VUK açısından gerçeğe uygun değerle ölçülüp raporlanan kalem sayısı daha sınırlıdır. Şirket birleşmelerinde de TFRS 3 kapsamında varlık ve yükümlülükler gerçeğe uygun değerle ölçülüp birleşme esnasında dikkate alınmaktayken, vergi mevzuatında "vergisiz birleşme" adı verilen devir uygulamalarında devrolan şirketin varlık ve yükümlülükleri gerçeğe uygun değerden ziyade kayıtlı değerleri üzerinden işlem görmektedir.

123

KAYNAKÇA

ALEXANDER David, (2007), “Recent History of Fair Value”, The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting, Edited by Peter Walton, Routledge, USA, ss. 71-90

BROMWICH Micheal, (2007), “Fair Values: Imaginary Prices, Mystical Markets”, The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting, Edited by Peter Walton, Routledge, USA, ss.46-67

CAIRNS David, (2007), “The Use of Fair Value in IFRS”, The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting, Edited by Peter Walton, Routledge, USA, , s.9-23

FASB, (2006), ASB 157 Fair Value Measurements

POROY ARSOY Aylın , SELVİ Yakup; ‘‘Kobii Muhasebe Standartlarında Gerçeğe Uygun Değerle Ölçümün Yeri’’ Muhasebe Öğretim Üyeleri Bilim Ve Dayanışma Vakfı ,9. Uluslararası Muhasebe Konferansı , İstanbul Ticaret Üniversitesi 4-5 Ekim 2012

ŞENSOY Necdet,PEREK Atilla; (2010);’’Kobiler için uluslararası finansal raporlama standardı ve vergi usul kanunundaki değerlendirme esaslarına toplu bakış’’ VII. Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Sempozyumu,Antalya,s78.

TOKAY Hüseyin Semih, DERAN Ali; (2008); “Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarında Değerleme Ölçütleri”, Mali Çözüm, sayı 90

Uluslararası Finansal Raporlama standartları (IFRS/IAS) ile uyumlu TFRS , 2011

IFRS(TFRS)13 Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü

Vergi Usul Kanunu